

De Lezing: Wat mensen denken bij Richard Strauss

Historicus Gregor over de veranderende betekenis van muziek

[Achtergrond](#) - 29 november 2012 - Auteur: Sibrand de Boer

Verdriet en rouw om door bombardementen verwoeste Duitse steden. Daarmee associëren veel luisteraars het stuk 'Metamorphosen' van de Duitse componist Richard Strauss. In de jaren vijftig en zestig was dat heel anders, zegt de Britse historicus Neil Gregor. "Toen hoorden mensen er meer iets blijmoedigs en nostalgisch in." Maandag 3 december spreekt Gregor in Amsterdam.

U doet onderzoek naar de Duitse componist Richard Strauss (1864-1949). Waarom?

Gregor: "Ik heb eerder onderzoek gedaan naar hoe Duitsland zich de Tweede Wereldoorlog en het Derde Rijk herinnert. Toch had ik het gevoel dat we de emotionele dimensie van herinnering niet begrepen, de vormen van gevoel die mensen niet onder woorden brengen. Muziek is een manier om gevoelens die mensen bij het verleden hebben te onderzoeken.

Richard Strauss was tijdens het Derde Rijk de bekendste, nog levende componist. Het stuk 'Metamorphosen' dat hij in 1944 schreef, was een respons op de ervaring van de bombardementen op Duitse steden. Het leek me interessant om te bestuderen hoe mensen luisteren naar die muziek, en hoe dat met het verstrijken van de tijd veranderde.

'Metamorphosen' zit vol met verwijzingen naar eerder werk van Strauss, maar ook naar werk van andere bekende componisten zoals 'Tristan en Isolde' van Wagner. Het stuk is een nostalgische verwijzing naar de beroemde Duitse cultuur aan het einde van de negentiende eeuw."

Wat veranderde er in de manier waarop naar Strauss werd geluisterd?

"Tegenwoordig wordt het stuk vooral gezien als een symbool van de vernietiging door bombardementen. Ik heb gekeken naar concertprogramma's, recensies, covers van LP's en CD's en geluisterd naar aankondigingen op de radio. Op de covers zie je tegenwoordig bijna alleen maar afbeeldingen van verwoeste steden. Het hedendaagse publiek hoort een deprimerend, somber en ellendig muziekstuk.

Het stuk werd overigens ook gespeeld tijdens de bijeenkomst in het zeventigste herdenkingsjaar in 2010 van het bombardement op Rotterdam.

Dat is een groot contrast met hoe mensen in de jaren vijftig en zestig naar het stuk luisterden. Zij hoorden er meer iets blijmoedigs en nostalgisch in. Het stuk van Strauss deed hen niet terugdenken aan de verwoesting van de Duitse steden, maar aan de manier waarop er in die steden geleefd werd voor de vernietiging. Het werd beschreven als een stuk met een somber begin en einde, maar met een positief en opgewekt middenstuk. Die ervaring is verloren gegaan. Het hedendaagse publiek hoort de nostalgische betekenis van het stuk niet meer.”

Waarom is dat gevoel voor de betekenis van het stuk zo veranderd?

“Dat is natuurlijk de *million dollar question*. Voor een deel heeft het te maken met verschillen tussen generaties. De oudere generaties die de bombardementen hebben meegemaakt, sterven langzaam uit, dat is een sluipend proces van verandering. Daardoor herinneren wij ons de 19e eeuw ook niet meer. Het heeft ook te maken met de manier waarop media ons begrip van de Tweede Wereldoorlog vormen. In veel documentaires over de verwoestingen door de bombardementen hoor je onder de beelden langzaam de muziek van Strauss opkomen. Op die manier wordt die interpretatie haast aan de kijker opgedrongen.”

Waarom is het voor historici interessant om muziek te bestuderen?

“Historici zijn in staat om vanuit het perspectief van het publiek te denken. Muziekwetenschappers richten zich vooral op de componist en het stuk zelf. Je moet je realiseren dat het luisteren van muziek een sociaal gebruik is, beladen met culturele betekenissen. Luisteren naar een concert in een concertzaal is deelnemen aan een sociaal ritueel.

Nadenken over de manier waarop mensen naar muziek luisteren vertelt ons iets over culturele waarden. Laat ik de vraag omdraaien: waarom hebben historici het niet over muziek? Misschien omdat het te technisch is. Er is wel veel geschreven over visuele cultuur, maar we nemen de wereld niet alleen visueel waar. We hebben vijf zintuigen, het is belangrijk om die andere ook te onderzoeken.”

U werkt nu aan een project over cultuur en muziek in het 20e eeuwse Duitsland. Kunt u daar iets meer over vertellen?

“Ik schrijf nu over de geschiedenis van het publiek van de Müncher Philharmoniker vanaf het Keizerrijk (1871 - red.). Ik ben benieuwd wat Duitsers tijdens al die jaren van voorspoed, culturele bloei maar ook chaos, crisis en omwentelingen

dachten terwijl ze elke week naar Brahms en Schubert luisterden. Wat kan die continuïteit van dat wekelijkse concertbezoek ons vertellen? Daarbij maak ik gebruik van het archief van de Müncher Philhamoniker.”

Hoe kwam u eigenlijk zo op dit thema?

“Min of meer bij toeval. Ik las een boek over het muzikale leven in Frankfurt. Dat interesseerde me zo dat ik daar ook onderzoek naar wilde doen. Daarnaast is het ook een soort van instinctieve keuze. Zelf luister ik graag naar muziek, dus ik dacht: waarom er dan niet mee werken?”

Professor Neil Gregor houdt op [maandag 3 december](#) de lezing ‘In Memoriam: Listening to Richard Strauss in Postwar Germany’ in Amsterdam. De lezing is onderdeel van de reeks [Zeithistorische Perspektiven](#).

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/202/de-lezing-wat-mensen-denken-bij-richard-strauss>